

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
सम्माननीय का.मु. प्रधान न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री ओमप्रकाश मिश्र
फैसला

०७०-८१-०७८५

मुद्दा: उत्प्रेषण, परमादेश, निषेधाज्ञा ।

वर्दिया जिल्ला मैनापोखर गा.वि.स. वडा नं. ४ बस्ने झ्यापी पौडेलको वारेस
भई आफ्नो हकमा समेत केशवराज पौडेल.....१ पुनरावेदक
निवेदक

विरुद्ध

कृषि विकास बैंक शाखा कार्यालय, गुलरिया.....१
ऐ. कार्यालयका कार्यालय प्रमुख.....१ प्रत्यर्थी
ऐ. क्षेत्रिय कार्यालय नेपालगन्ज, बाँके.....१ विपक्षी
ऐ. का कार्यालय प्रमुख.....१

पुनरावेदन अदालतमा फैसला गर्ने:- माननीय न्यायाधीश श्री रामकृष्ण खनाल
माननीय न्यायाधीश श्री अवधविहारी प्रसाद सिन्हा
पुनरावेदन अदालत नेपालगञ्ज

पुनरावेदन अदालत नेपालगञ्जको मिति २०७०।५।२६ को फैसला उपर
निवेदकहरूको तर्फबाट न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९ बमोजिम यस अदालतमा
पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार छ:-

हामी निवेदकहरू वर्दिया जिल्ला मैनापोखर गा.वि.स वडा नं. ४ मा बसोबास गर्ने
नेपाली नागरिक हौं। निवेदक झ्यापी र म आमा छोरा हौं। यसै क्रममा म निवेदक
केशवराज पौडेलले व्यवसाय गर्ने क्रममा अण्डा मासु उत्पादन गर्ने उद्देश्यले अनन्त पोल्ट्री
फर्म कानून बमोजिम दर्ता गरी मिति २०५६।८।१५ देखि व्यवसाय गरी आएका थियौं।
म केशवराज पौडेलको नामद्वारा सञ्चालित उक्त पोल्ट्री फर्मलाई अझ व्यवस्थित गर्न केही
रकमको आवश्यकता परेकोले म केशवराज पौडेलको नाम दर्ताको वर्दिया जिल्ला मैनापोखर
गा.वि.स. वडा नं. ४ अन्तर्गतको कि.नं. २८६ को ०६३८० जग्गा र आमा झ्यापी

पौडेलको नामको ऐ.कि.नं. २८७ को ०१७५० वर्ग मिटर जग्गा विपक्षी कृषि विकास बैंक शाखा कार्यालय गुलरियामा धितो राखी मिति २०६०।१०।६ गते रु.१,५०,०००।— कर्जा लिई सोही मितिबाट उल्लिखित जग्गा रोक्का रहेको थियो। जग्गा ऋण रकम लिए वापत रोक्का रहेको भएतापनि भोग चलन हामी आफैले गरी आएका थियौं। उक्त जग्गा भन्दा अरु हाम्रो जग्गा छैन। हामीहरूको जिविकोपार्जन सोही जग्गाबाट चलेको थियो। आमाको नामको कि.नं. २८७ को जग्गामा मूल्य रु.५,००,०००।— पर्ने इट्टाको देवाल टिनको छानो भएको तीन कोठाको पक्की घर छ। मैले सञ्चालन गरी आएको पोल्ट्री फर्म शुरूका दिनमा राम्रोसँग सञ्चालन भएको भएतापनि तत्कालीन समयमा भएको द्वन्द्व, आमहडताल, चक्काजाम जस्ता विविध कारणले धरायसी भई रु.१२,८५,३५५। बराबरको क्षति भयो।

उक्त क्षति भएको कुरा मिति २०६५।१२।१० मा पशु सेवा कार्यालय बर्दिया, मिति २०६६।९।१४, २०६७।१।७ को गा.वि.स., जिल्ला प्रशासन कार्यालयको मिति २०६७।३।१८ र स्थानीय शान्ति समितिले मिति २०६७।१०।११ मा प्रमाणित गरी दिएबाट पनि समर्थित छ। साथै सोही प्रमाणित सिफारिसमा मैले विपक्षी कृषि विकास बैंक गुलरिया शाखाबाट लिएको ऋणको सावाँ र ब्याज मिनाहा गरी सहयोग गर्न अनुरोध गरेको थियो। तरपनि विपक्षी कृषि विकास बैंकले धितोको जग्गा लिलामी गर्ने भनी मिति २०६६।५।२३ गते सूचना पठाएकोले मिति २०६८।४।२ गते रु.९५,०००।— जम्मा गरेको थिएँ। हामी द्वन्द्व पीडित र आर्थिक अवस्था कमजोर भएका मानिस भएको हुँदा रकम बुझाउन नसकेका हौं। पछि मिति २०७०।२।२१ मा जग्गा लिला गर्ने सूचना प्रकाशन भयो। त्यसपछि हामी कृषि विकास बैंक गुलरिया शाखामा गई द्वन्द्व पीडित भएका समेत कारण उक्त बाँकी ऋण मिनाहा गर्न अनुरोध गर्दा मिनाहा नहुने जवाफ दिएकाले क्षेत्रिय कार्यालय नेपालगञ्ज गई ऐ. का प्रमुखसँग उपरोक्त कुरा राख्दा सो कार्यालयबाट पनि ऋण रकम मिनाहा नहुने र घर नदेखाई जग्गा लिलाम हुने भन्ने जवाफ आएबाट विपक्षीहरूले उक्त घरजग्गा लिलाम गर्ने आशंका भएको हुँदा नागरिक अधिकार ऐन,

२०१२ को दफा ६(६) ९ र १० प्रदत्त हक संरक्षण गर्न तत्काल कि.नं. २८६ र २८७ का जग्गा र घर लिलाम नगर्नु नगराउनु भनी विपक्षीहरूको नाममा अन्तरिम आदेश जारी गरी मिति २०७०।३।२७ गते धितो लिलाम हुने गरी कालपृष्ठ दैनिकमा मिति २०७०।२।२१ गते प्रकाशित सूचना उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी निवेदकले लिएको ऋण रकमको सावौं व्याज मिनाहा गर्नु भनी परमादेशको आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको निवेदन।

यसमा विपक्षीहरूबाट १५ दिनभित्र लिखित जवाफ मगाउनु। निवेदकले अन्तरिम आदेशको माग गरेको परिप्रेक्ष्यमा विचार गर्दा दुवै पक्ष राखी छलफल गर्नु उपयुक्त हुने देखिएकोले छलफलको लागि मिति २०७०।४।१७ को पेशी तोक्नु भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०७०।३।२७ मा भएको आदेशानुसार उक्त दिन छलफल हुँदा मिति २०५६।८।१५ मा कि.नं. २८६ र २८७ का जग्गा धितो राखी कर्जा लिएकोमा द्वन्द्वको कारण कर्जा चुक्ता गर्न नसकेकोमा सो बमोजिम धितो राखेको जग्गा लिलाम प्रयोजनको लागि मिति २०७०।३।२७ को दिन तोकी सूचना निकालेकोमा सो रोकी पाउन अन्तरिम आदेश माग गरेकोमा सो दिन लिलाम नभएको भनी दुवै पक्षका कानून व्यवसायीहरूले वहसको क्रममा उल्लेख गर्नु भएबाट तत्काल जग्गा लिलाम गर्ने आशंकाको विद्यमानता देखिएन। परमादेश समेत माग गरेको सम्बन्धमा निवेदनमा अन्तिम टुंगो लागेका बखत ठहरे बमोजिम हुने नै हुँदा हाल अन्तरिम आदेश जारी गर्नु परेन भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत नेपालगञ्जको मिति २०७०।४।१७ को आदेश।

निवेदक केशवराज पौडेलले व्यवसाय सञ्चालन गर्न कृषि विकास बैंक शाखा कार्यालय गुलरियाबाट कि.नं. २८६ र २८७ का जग्गा धितो राखी कर्जा लिएकोमा सोको सावा र ब्याज गरी २०७० आषाढ मसान्तसम्म रु.३,६८,३५४।— तिर्न बुझाउन बाँकी रहेकोले आकर्षक ब्याज छुटमा रकम बुझाउन मिति २०६८।१।२० मा र सम्पूर्ण रकम चुक्ता गरेमा ब्याज मिनाहा दिने गरी मिति २०७०।१।९ मा पत्र पठाएकोमा रकम चुक्ता गर्नेतर्फ निवेदकले पहल नगरी आफै बैंकमा उपस्थित भई २०६८ फाल्गुन मसान्तभित्र

धितो लिलाम गरेमा मञ्जुर छ भनी निवेदन दिएका थिए। मिति २०७०।३।२७ मा धितो लिलाम गर्ने भनी सूचना प्रकाशन भएको भएतापनि निवेदककै निवेदनको आधारमा जिल्लास्थित धितो लिलाम बढाबढको बैठकबाट मिति २०७०।३।२७ को धितो लिलाम गर्ने कार्य स्थगित गरी मिति २०७०।७।१ मा धितो लिलाम गर्ने निर्णय भएको छ। कर्जा लिएको ऋण चुक्ता नगरेमा धितो लिलाम गरी बैंकको ऋण असूल उपर गर्न पाउने अधिकार बैंकलाई भएको नै हुँदा प्रस्तुत निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराले विपक्षीहरूको तर्फबाट पेश भएको लिखित जवाफ।

निवेदकहरूले विपक्षी बैंकको मिति २०७०।३।२७ गते धितो लिलाम गर्ने गरी प्रकाशित भएको मिति २०७०।२।२१ को सूचना समेत बदर गरी पाउन माग गरेकोमा उक्त मिति २०७०।३।२७ मा धितो लिलाम गर्ने कार्य निवेदकहरूकै निवेदनको आधारमा स्थगित भई मिति २०७०।७।१ मा धितो लिलाम गर्ने गरी निर्णय भएको भन्ने कुरा लिखित जवाफबाट देखिँदा बदर माग गरेको कार्य नै स्थगित भएबाट प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको पुनरावेदन अदालत नेपालगञ्जको मिति २०७०।५।२६ को आदेश।

हामीले व्यवसाय सञ्चालन गर्न प्रत्यर्थी कृषि विकास बैंक शाखा कार्यालय गुलरियाबाट कि.नं. २८६ र २८७ को जग्गा धितो राखी रु.१,५०,०००।— कर्जा लिएको हो। पछि तत्कालीन समयमा भएको सशस्त्र द्वन्द्व, आमहडताल र चच्काजाम जस्ता अवरोधको कारण हामीले सञ्चालन गरेको पोल्ट्री फर्म धरासायी भएपछि हामीलाई रु.१२,८५,३५५।— बराबरको क्षति भयो। सो रकम बराबरको क्षति भएको कुरा पशु सेवा कार्यालय, गा.वि.स. कार्यालय, जिल्ला प्रशासन कार्यालयको प्रमाणित सिफारिस र स्थानीय शान्ति समितिको सिफारिसबाट पनि समर्थित छ। हामीले सोही बमोजिम कर्जा मिनाहाको लागि लिखित र मौखिक रूपमा गरेको अनुरोधलाई प्रत्यर्थी बैंकले वेवास्ता गरेकोमा पुनरावेदन अदालतको फैसलामा पनि सो कुरा उल्लेख भएको छैन। द्वन्द्वकै कारण व्यवसायमा क्षति भएकाले कर्जा तिर्न नसकेको हो। रु.९५,०००।— कर्जा तिरेकोमा सोको पनि विवेचना भएको

छैन। प्रत्यर्थीहरूलाई त्यस्तो अवस्थाको जानकारी हुँदाहुँदै पनि कि.नं. २८७ को जग्गा र घरलाई रु.५,००,०००।— मूल्य पर्नेमा के कति मूल्यमा लिलाम गर्न लागिएको हो, सो कुरा पञ्चकर्तुं मुचुल्कामा नदेखाई लिलाम गर्न लागेको कार्यबाट प्रत्यर्थीहरूले बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, २०६३ को कानूनी व्यवस्था पालना नगरेको स्पष्ट देखिँदा प्रत्यर्थीहरूको नाममा परमादेशको आदेश जारी हुनुपर्नेमा निवेदन खारेज गरेको पुनरावेदन अदालत नेपालगञ्जको आदेश तथ्यको रोहमा त्रुटिपूर्ण हुँदा पुनरावेदन माग बमोजिम हुनुपर्दछ भन्ने समेत व्यहोराले निवेदकहरूले यस अदालतमा गरेको पुनरावेदनपत्र।

नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत पुनरावेदनको मिसिल संलग्न कागजात र पुनरावेदनपत्र अध्ययन गरी हेर्दा पुनरावेदन अदालत नेपालगञ्जको मिति २०७०।५।२६ को फैसला मिलेको छ, छैन? निवेदकहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो होइन भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखियो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा पुनरावेदकहरूले वर्दिया जिल्ला मैनापोखर गा.वि.स. वडा नं. ४ अन्तर्गतको कि.नं. २८६ र २८७ को जग्गा धितो राखी प्रत्यर्थी कृषि विकास बैंक शाखा कार्यालय गुलरियाबाट मिति २०६०।१०।६ गते कुखुराको अण्डा समेत उत्पादन गर्ने उद्देश्यले पोल्ट्री फर्म व्यवसाय सञ्चालन गर्न रु.१,५०,०००।— कर्जा लिएको तथ्यमा विवाद छैन। पुनरावेदकहरूले उक्त द्वन्द्व समेतका कारण सिर्जित अवरोधका कारण पोल्ट्री फर्म धरासायी भएको र सोबाट भएको क्षतिको विवरण सहित प्रमाणित सिफारिस पशु सेवा कार्यालय, गा.वि.स. को कार्यालय, जिल्ला प्रशासन कार्यालय र स्थानीय शान्ति समितिले दिएको र सो बमोजिम ऋण मिनाहा नगरी धितोमा राखेको जग्गा मिति २०७०।३।२७ गते लिलाम गर्न मिति २०७०।२।२१ मा सूचना प्रकाशन गरेको हुँदा सो निर्णय उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी प्रत्यर्थी बैंकलाई बुझाउनु पर्ने कर्जा रकम मिनाहा गर्नु भनी परमादेशको आदेश जारी गरी पाउन पुनरावेदन अदालत नेपालगञ्जमा निवेदन दिएको देखियो। पुनरावेदन अदालतले रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्‍याई गरेको फैसला उपर निवेदकहरूले यस अदालतमा पुनरावेदन गरेको देखिन्छ।

प्रत्यर्थी बैक कानून बमोजिम स्थापना भएको हो। प्रत्यर्थी बैकले कानून बमोजिम आफ्नो कार्य सम्पादन गर्नुपर्ने हुन्छ भने बैकबाट लिएको ऋण भाखा भित्र कानून बमोजिम तिर्नु बुझाउनु पर्ने कानूनी दायित्व पुनरावेदकहरूको पनि हो। मिसिल संलग्न रसिदबाट पुनरावेदकहरूले लिएको कर्जा मध्येबाट रु.९५,०००।— रूपैयाँ मिति २०६८।४।२ मा प्रत्यर्थी कृषि विकास बैक गुलरिया शाखालाई बुझाएको देखिन्छ। त्यसपछिको सो कर्जा कारोबारको सम्बन्धमा सावाँ रु.१,३५,४५२।—, ब्याज रु.२,२८,४४३। र अन्य ४,४५९।— समेत गरी २०७० आषाढ मसान्तसम्मको पुनरावेदकहरूले रु.३,६८,३५४।— तिर्न बुझाउन बाँकी रहेको कुरा लिखित जवाफबाट देखिन्छ। पुनरावेदकहरूले द्वन्द्वबाट प्रभावित भएको कारण कर्जा रकम मिनाहा हुनुपर्दछ। धितोको जग्गा लिलाम गर्न मिल्दैन भन्ने व्यहोराले जिकिर लिएको भएतापनि कर्जा लिएको रकम असूल उपर गर्न बैकले कानूनी प्रक्रिया अवलम्बन नगरी बस्न मिल्दैन। बैकबाट लिएको कर्जा रकम व्यवसाय घाटामा गएको कारण वा कुनै कार्यालयको प्रमाणित सिफारिसको आधारमा मात्र मिनाहा गर्न मिल्दैन।

कर्जा रकममा दिने सहूलित सम्बन्धमा प्रत्यर्थी कृषि विकास बैक गुलरिया शाखाले पहिलो पटक आकर्षक ब्याज छुटको व्यवस्था भएको भनी मिति २०६८।१।२० मा र दोस्रो पटक सावाँ र ब्याज चुक्ता गरेमा ब्याज छुट दिने भनी मिति २०७०।१।९ मा पुनरावेदकहरूलाई पत्रचार गरेको देखिन्छ। बैकले ब्याजको छुट दिएको समयमा तिर्न बुझाउन नगै सावाँ रकम समेत मिनाहा माग गर्नु शोभनिय कुरा होईन । सावाँ रकम समेत मिनाहा गर्ने राज्यको नीति नभएको अवस्थामा आफ्नो कर्जा उठाउन ऋणीले धितो राखेको जग्गा लिलाम प्रक्रिया अगाडी बढाउनु प्रत्यर्थी बैकको कानूनी काम, कर्तव्य र दायित्व हो।

पुनरावेदक केशवराज पौडेलले प्रत्यर्थी बैकलाई सम्बोधन गरी दिएको मिति २०६८।१०।१९ को निवेदन हेर्दा कर्जा रकमको भुक्तानी गर्ने भाखा नाघेको हुँदा २०६८ फाल्गुन मसान्त भित्र ऋण चुक्ता गर्नेछु चुक्ता नगरेमा धितोको जग्गा लिलामी कारवाही गरी

असूल उपर गरेमा मञ्जुर छ भन्ने व्यहोरा उल्लेख गरेको देखिन्छ। त्यस समयमा पुनरावेदकलाई माग बमोजिमको म्याद थप भएको देखिन्छ। आफूले म्याद मागी म्याद थप भएपछि पनि सो समयमा कर्जा रकम नतिरे पछि प्रत्यर्थी बैकले लिलामी प्रक्रियाको प्रारम्भ गरेको देखिन्छ।

पहिलो पटक मिति २०७०।३।२७ मा लिलाम गर्ने भनी मिति २०७०।२।२१ मा पत्रिकामा सूचना प्रकाशन भएपछि पुनरावेदक केशवराज पौडेलले उक्त मितिमा हुने लिलामी रोकী पाउन निवेदन दिएको र सो बमोजिम धितो लिलामीको अर्को सूचना प्रकाशन गर्न नपर्ने गरी मिति २०७०।७।१ गते धितो लिलाम गर्ने गरी मिति २०७०।३।२७ को लिलामी कारवाही स्थगित भएको कुरा जिल्लास्तरीय धितो लिलाम बढाबढको बैठकको निर्णय नं. ४ बाट देखिन्छ। पुनरावेदकले मिति २०७०।३।२७ गते लिलाम गर्ने कार्य समेत बदर माग गरेकोमा सो कार्य स्थगित भै लिलामको प्रक्रिया नै स्थगित भएको देखिँदा उक्त सूचना समेत बदर गरी रहन पर्ने देखिएन।

अतः पुनरावेदन अदालत नेपालगञ्जबाट मिति २०७०।५।२६ मा भएको फैसला (आदेश) मा कानूनको त्रुटी नदेखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदकहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु ।

का.मु. प्रधान न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत :- भीमबहादुर निरौला

कम्प्युटर :- गिता घिमिरे (गिरी)

ईति सम्बत २०७१ साल फाल्गुण महिना ११ गते रोज २ शुभम्-----